

Diari de viatge a Itàlia de Josep Aragay

L'experiència d'un noucentista al bressol del Renaixement

L'artista Josep Aragay (Barcelona, 1889 – Breda, 1973) va viatjar a Itàlia l'any 1916, en plena Primera Guerra Mundial. Durant més de nou mesos, va recórrer el país i va escriure un diari de viatge en el qual explica la seva experiència estètica i vital.

XAVIER CASTANYER > TEXT

ARXIU DEL MUSEU MUNICIPAL JOSEP ARAGAY > FOTOS

Publicacions de l'Abadia de Montserrat ha editat recentment *El Diari de viatge a Itàlia del pintor Josep Aragay (1916-1917)*.

Es tracta d'un document de gran valor artístic i literari que ha restat inèdit durant gairebé cent anys, i que ens permet conèixer, sobretot, la forta influència que l'artista va rebre de l'art italià d'època renaixentista. No existeix, fins avui, cap altre testimoni que ens relati, dia per dia, l'estada d'un intel·lectual català en terres d'Itàlia.

El somni italià dels noucentistes

D'acord amb l'ideari inspirat per Xènius, la intel·lectualitat noucentista cercava, Mediterrània enllà, els fonaments culturals de la nostra civilització i s'emmirallava en l'art clàssic com a via d'expressió estètica i ideològica. Itàlia era, dit en paraules de Josep Aragay, «el poble germà de la frontera blava, i en ell hi ha l'exemple». I així, d'esquena a les tendències uniformitza-

dores de l'academicisme vuitcentista, i desafiant també els pintors que desbrossaven el camí de l'èxit a París –considerada, aleshores, la gran metròpoli de l'art modern–, els autors catalans del Noucentisme convertien Itàlia en cita ineludible. Josep Aragay va ser, de lluny, l'artista que acusà amb més força la influència de l'italianisme cultural.

El viatge a Itàlia de Josep Aragay

Josep Aragay havia aconseguit una de les «pensions d'estudis» que l'Ajuntament de Barcelona atorgava a joves artistes i literats disposats a viatjar a Itàlia per ampliar els seus coneixements. Un bagatge exemplar en el món de les arts plàstiques havia valgut aquest premi. La grapa dels seus dibuixos era ben coneguda entre els lectors d'*En Patufet*, *Papitu* i *Picarol*. La força de la seva

Josep Aragay va ser, de lluny, l'artista que acusà amb més força la influència de l'italianisme cultural

>> Josep Aragay, l'any 1916.

pintura, exposada a les principals sales de Barcelona, s'havia guanyat un lloc preeminent a la palestra de les arts. I la seva ceràmica –perquè Aragay, aleshores, ja havia començat a excel·lir també en aquest camp– s'havia endut pàgines d'elogis en la premsa especialitzada.

Gràcies a aquesta beca municipal, la quimera d'Itàlia es convertia en realitat el dia 12 d'abril de 1916, quan Aragay –amb vint-i-sis anys– sortia de Barcelona per recórrer les ciutats de Gènova,

3510 - ROMA - Arcs de Settimio Severo con anavi intorno al Lanio Nuvon.

Pisa, Florència, Siena, Orvieto, Gaeta, Nàpols, Pompeia, Roma, Assís, Arezzo i Perúgia. En una Itàlia deserta de turistes i en un context internacional marcat pels estralls de la Primera Guerra Mundial, l'artista començava un viatge que li havia de canviar la vida.

L'arribada a Itàlia va significar una gran commoció. L'impacte de l'art italià engrandia els propis ideals, però posava en crisi les seves aptituds com a artista: «Aquest viatge serà per a mi de capital transcendència. He vist les meves qualitats rebregades al contemplar obres que s'havien convertit en admirables allunyant-se sempre de les característiques del meu temperament», deia per carta a Francesc Pujols. Sens dubte, però, el més gran testimoni d'Aragay en terres d'Itàlia és la redacció d'un diari de viatge que va titular *L'arquitectura, l'escultura i la pintura a Itàlia. Diari del meu viatge per Itàlia*, a través del qual podem conèixer l'estat d'ànim de l'artista, l'opinió davant les diferents obres d'art i, també, algunes reflexions relacionades amb l'arquitectura, l'urbanisme o el paisatge.

Aragay és un viatger atent i amant que viu amb passió d'artista cada detall, cada moment, cada fracció de vida que batega al seu voltant. A Pisa, per exemple, es fixa en les noies que els diumenges passegen per les ribes del riu Arno. Josep Aragay en fa una

>> Excavacions al Fòrum de Roma, davant de l'arc de Septimi Sever. Postal comprada per Josep Aragay durant el viatge a Itàlia l'any 1916.

A dalt a la dreta, passaport de Josep Aragay per anar a Itàlia, expedit el 3 d'abril de 1916. En el document es fan constar els trets físics del viatger: «Estatura alta, pelo castaño, ojos pardos, nariz regular, cara oval, color sano y cicatriz encima del entrecejo».

descripció meravellosa al *Diari* però, cosa curiosa, no s'està de relacionar aquelles noies amb el prototip de Verge que havia utilitzat Benozzo Gozzoli, el pintor del Quattrocento, en tantes de les seves obres. Aragay, en el seu relat, aprofita per dir que la pintura li ha ensenyat a veure el món. És a dir, gràcies

En una Itàlia deserta de turistes i en un context internacional marcat pels estralls de la Primera Guerra Mundial, l'artista començava un viatge que li havia de canviar la vida

>> Autorització expedida a Josep Aragay per entrar lliurement als museus de Florència.

a la pintura de Gozzoli, el jove Aragay ha pogut apreciar la bellesa de les noies de Pisa: «Dues noies de cabells d'or i de galtes enceses m'esguarden rialleres amb els seus ulls verds mentre reposen de la seva entremaliada vocació d'anar amb bicicleta, i jo quedo complascut de veure en el món, confirmada a Pisa mateix, la visió de Gozzoli, i veig que per virtut d'ell la pintura m'ha ensenyat encara de veure el món. De retorn he vist una d'aquestes dones joves tan distingides, tan gracioses i tan recatades que han servit per crear el ti-

pus de la Verge. Els seus ulls eren d'una serenitat i d'una transparència tan gran que sembla que la llum del cel els hauria de mudar de color com l'aigua».

El *Diari* és ple d'elogis als artistes que analitza i estudia cada dia. Ens parla de «la intensitat del gran Giotto, la gràcia de l'Angèlic, la força de Miquel Àngel, l'harmonia dels grecs, la simplicitat de Gozzoli, l'elegància de Rafael». Són artistes que l'emocionen i que, alhora, el fan sentir artísticament més petit. Quan veu el *David* de Miquel Àngel, a la Galleria della l'Accademia, assegura que la grandesa d'aquest mestre «passa tots els límits de la perfecció humana», i quan veu l'escultura del famós *Moisès* a San Pietro in Vincoli, escriu: «Per què les obres de Miquel Àngel m'han d'alterar així? La meva admiració més profunda se barreja amb una tal sensació d'espant, que si el meu amor propi no em vetllés ploraria com una criatura». A Roma, davant la tomba de Rafael, no pot contenir l'emoció i ha de sortir del Panteó amb els ulls negats de llàgrimes: «Davant de l'urna a on reposen les seves cendres, no hi podia contenir la grandiosa emoció que m'invasia al pensar en les seves grans obres i en la seva mort prematura (...) Estava talment commogut que quasi les llàgrimes m'espurnejaven en els ulls i he hagut d'anar-me'n del Panteon».

Aquest cúmul d'experiències fa que Aragay es plantegi un canvi d'orientació

>> *Postals comprades per Josep Aragay durant el viatge a Itàlia l'any 1916. A l'esquerra, vista posterior de la catedral de Pisa i del campanar inclinat. A la dreta, vista general de Siena.*

artística imminent, i assegura en aquest sentit que Itàlia ha partit la seva vida en dues: «Si la meua vida fos el meu passat, ella hauria caigut ajaguda a Florència per no aixecar-se mai més. Però més m'estimo pensar que la majestat florentina ha mig partit la meua vida en dos. El meu passat s'ha separat de mi amb tota la seva obra; el meu pervindre és la meua fe i la meua esperança; el meu present és la ferida que sagna, encara, sota l'espasa nua de Florència».

Més enllà de la Itàlia de museu

A banda de totes aquestes qüestions d'ordre estètic, Aragay també ens parla de l'ambient que hi ha a les places i als carrers, del caràcter dels italians, de les converses amb els companys de pensió, de les noies que coneix, de les impressions després d'una vetllada al teatre, de l'assistència a una missa pronunciada en italià, del pas d'una

xaranga militar, de la proclama d'una arenga patriòtica o, també, de l'abundant nòmina de cicerones, venedors ambulants, pidolaires i músics de carrer. Les impressions en el *Diari*, per tant, van més enllà d'aquella Itàlia monumental, d'aquella Itàlia de museu, per presentar-nos la Itàlia més viva, la Itàlia més popular, la Itàlia del carrer, la Itàlia dels italians. Un altre tema que apareix de forma recurrent, vistes les circumstàncies, és el conflicte de la Primera Guerra Mundial. Aragay, en tot moment, es mostra sensible al context sociopolític que viu el país, tocat per la guerra: «Un hom no ha vingut a Itàlia solsament a veure, sinó també a viure, precisament, en el moment en què la vida a Itàlia es manifesta punyent i ardenta i adolorida per la guerra que fa i la guerra que suporta».

Aragay va tornar a Barcelona «amb l'esperit oprimat com el d'un arquitecte que surt de l'escola a l'empendre's la construcció de la primera comanda». Fruit de l'experiència italiana, va sacrificar el caràcter enèrgic de la seva pintura per encomanar-se a la serenitat, l'ordre i la sobrietat del classicisme, cosa que el va portar a la incomprensió i a rebre les crítiques més dures. Segons Eugeni d'Ors, Aragay fou castigat «per haver massa amat la Itàlia».

A Roma, davant la tomba de Rafael, no pot contenir l'emoció i ha de sortir del Panteó amb els ulls negats de llàgrimes

Xavier Castanyer i Angelet
és doctor en història de l'art.